

РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

М. Ф. Білоцька,

аспірант, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті на основі критичного аналізу існуючих підходів обґрунтовується авторський підхід до визначення передумов створення мегарегулятора в Україні. Розкривається мотиваційний механізм створення єдиного контролюючого органу, від якого залежить ефективність банківського нагляду.

On the basis of critical analysis of existing approaches the author's approach towards determining premise beginning of mega regulator. The motivational mechanism formation of mega regulator, on which the effectiveness of bank surveillance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процес переходу України до якісно нової форми економічних відносин, що базується на ринкових засадах, зумовив потребу в здійсненні нагляду за діяльністю банків, що дає можливість сприяти стабільності банківської системи та захищати таким чином її вкладників і кредиторів. Фінансова нестабільність окремого банку може привести до вражаючих наслідків у банківській системі та економіці держави. Тому діяльність банків перебуває під пильним банківським наглядом [12, с. 7].

Враховуючи роль банків в інфраструктурі сучасного суспільства, першочерговим завданням сьогодні можна вважати забезпечення їх стійкого функціонування, що потребує постійного нагляду та контролю за їх роботою. [12, с. 7]. Необхідність контролю за діяльністю комерційних банків зумовлена тим, що в умовах ринку йде жорстка конкурентна боротьба між банками, а це змушує їх постійно здійснювати ризикові операції, щоб задовольнити клієнта й отримати прибуток. Найважливішим елементом підвищення надійності та якості роботи банку в сучасних умовах стає система банківського регулювання і нагляду України.

Банківський нагляд забезпечує спрямування своїх ресурсів на сфері найвищого ризику окремих банків і банківської системи загалом шляхом забезпечення безперервного процесу нагляду [12, с. 7]. Відомчий контроль, відповідно до законодавства та багатьох аналогів світового досвіду, покладено на Національний банк України та, зокрема, на його підрозділ — Дирекцію з банківського регулювання та нагляду. Голов-

ною метою банківського нагляду є забезпечення стабільного і безпечного функціонування банківської системи і на цій основі — захист інтересів усіх суб'єктів господарювання та фізичних осіб [9, с. 15]. Якісне виконання мети банківського нагляду та всебічний контроль за банківською діяльністю забезпечить подальший динамічний розвиток економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні як в Україні, так і в усьому світі проходять дискусії з приводу необхідності створення мегарегулятора на фінансових ринках, при цьому як на користь, так і проти цієї ідеї наводяться численні аргументи. Зовні суперечливим виглядає і міжнародний досвід: в одних країнах мегарегулятори функціонують відносно давно й успішно, в інших збереглося регулювання по функціональному принципу, у третіх існує деяка проміжна ситуація.

Зараз у світі вже склалося розуміння того, що стабільне функціонування банківської системи припускає комбінацію нагляду регулювальних органів, високого професійного управління банком і ринковою дисципліною. При цьому оцінка ризиків банківської діяльності покликана відігравати основну роль у наглядних процедурах. Однак не тільки регулюючі органи повинні спонукати банки до проведення обачної і виваженої політики, підтримки фінансової стійкості і стратегічного позиціонування. До цього повинні спонукати здорова конкуренція і тверда ринкова дисципліна [2, с.123].

Але навіть при умові ефективної організації банківської справи й про-

фесійного нагляду завжди залишаються загрози "зовнішніх шоків" і форс-мажорні обставини. У цих випадках винятково важливими стають своєчасність і погодженість дій органа нагляду, банківського співтовариства, усіх владних структур.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Практика банківського нагляду у світі дуже різна і при цьому не існує доказової основи для твердження, що мегарегулятор є кращою чи оптимальною формою нагляду за кредитними установами, так як й відсутність такого [1, с. 44]. В однаковій мірі не існує і загальних оцінок того, що тільки центральний банк здійснює кращий і ефективний нагляд за діяльністю кредитних установ.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою цієї статті є всебічне вивчення міжнародної практики банківського нагляду, яка здійснювалася у світі за останні десять років, дослідження основних напрямів розвитку фінансових ринків, виявлення основних завдань регулювання сегментів цих ринків, аналіз специфіки створення й роботи мегарегуляторів у різних країнах та визначення ролі центрального банку як мегарегулятора в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Перехід на організаційну структуру мегарегулятора спостерігається у всіх світових регіонах, причому як в економічно розвинутих країнах, так і в тих, що розвиваються. З країн з розвинутою ринковою економікою, у яких був створений мегарегулятор, першопрохідником стала Норвегія, де була створена комісія з банків, страхування і цінних паперів. За нею пішли Канада, Данія, Швеція, Великобританія, Японія, Корея, Австралія, Ісландія, Південно-Африканська Республіка, Угорщина, Сінгапур. Сьогодні в більш як 40 країнах у тій чи іншій формі з'явилися єдині контролюючі органи (табл. 1).

Проте далеко не всі пішли цим шляхом. Багато країн, залишаючись на принципах функціонального регулювання, знайшли інші підходи до інтеграції регуляційних напрямів. Найбільш характерним прикладом є США, де до останнього часу регуляційне поле найбільш фрагментоване. На хвилі фінансової кризи першої половини минулого століття там був прийнятий Glass-Steagal Act (1933), що дуже жорстко обмежив можливість фінансових організацій щодо їх присутності на декількох ринках одночасно. Відповідно до цього і регулювання було чітко вибудоване по функціональній ознаці. Таким воно лишилося

Табл. 1. Країни — члени IOSCO (Міжнародної асоціації регуляторів ринку цінних паперів), в яких діють мегарегулятори [Вовчак, с. 30].

Країна	Назва мегарегулятора	Рік створення
Австрія	Financial Market Authority	2002
Бахрейн	Bahrain Monetary Agency	1973
Бермуди	The Bermuda Monetary Authority	1969
Бельгія	Commision bancaire et financier	1990
Великобританія	Financial Servies Authority	2001
Венгрія	Financial Supervisory Authority	2000
Німеччина	Federal Financial Supervisory Authority, Bundesanstalt für	2002
Гонконг	The Hong Kong Monetary Authority	1993
Корея	Financial Supervisory Commision	1999
Литва	Financial and Capital Market Commision	1997
Нідерланди	The Netherlands Authority for the Financial Market	2002
Саудівська Аравія	Saudi Arabian Monetary Agency (SAMA)	1952
Словакія	Financial Market Authority	2002
Сінгапур	Monetary Authority of Singapore	1970
Фінляндія	Financial Supervision Authority (FSA) - FINANSIN-SPEKTIONENS	1997
Естонія	Finantspektioon (Financial Supervision Authority)	2001
ПАР	Financial Service Board	н/д
Японія	Financial Services Agency	н/д

й до теперішнього часу, хоча після прийняття Gramm-Leach-Bliley Act (1999) почало проявлятися дерегулювання і з'явилася реакція на це з боку інших регуляторів. Так, The US National Association of Insurance Commissioners приступила до вивчення питання про контроль за фінансовим станом холдингових компаній, що виникли навколо піднаглядних страховальників, а The US Securities and Exchange Commission розглядає можливість контролю холдингових компаній інвестиційних банків [10, с. 56].

В цілому ж функціональний тип регулювання лишається на даний час переважачим. У багатьох країнах це дана традиція (Німеччина, Швейцарія, Італія інші країни з історично сформованими ринками), однак по такому ж шляху йде і ряд країн, що розвиваються. Найбільш характерним прикладом є Китай, де вибудовані досить жорсткі обмеження щодо створення фінансових конгломератів і, отже, банківський, страховий і фондовий регулятори організовані по функціональному принципу. Координацію і взаємодію в цьому випадку функціональні регулятори здійснюють на рівні горизонтальних зв'язків і обміну інформацією. У більшості випадків регулятори взаємодіють у рамках офіційних багатосторонніх угод і спільних робочих органів; набагато рідше це відбувається на неформальному рівні.

Склалися і проміжні варіанти, наприклад, з лідируючим функціо-

нальним регулятором. Так, у Японії до створення в 1998 році інституціонального Financial Supervisory Agency функціональні регулятори перебували у віданні Міністерства фінансів, яке забезпечувало координацію їх діяльності, загальну методологію і єдність підходів до регулювання. В Ірландії таким лідируючим регулятором став центральний банк, який з 1998 по 2001 роки поступово увібрав у себе функціональних регуляторів, доки не перетворився в мегарегулятор (The Central Bank and Financial Services Authority of Ireland). У Нідерландах створена спеціальна адміністративна надбудова — The Council of Financial Supervisors [11, с. 91]. В Іспанії лідируючим регулятором фінансових конгломератів виступає один з функціональних регуляторів у залежності від того, хто є центром консолідації конгломерату, — банк, страхова чи інвестиційна компанія.

Умовно всі країни, в яких діють мегарегулятори, можна розділити на два типи. До першого відносяться невеликі держави, для яких утримання кількох органів регулювання є не вигідним і непотрібним. Вони відкрили свої "карликові" мегарегулятори ще в 1950—1970 роках. Другий тип — це великі держави з розвинутим фондовим ринком, що відчували необхідність мегарегулятора. Виходячи з критерію ефективності регулювання, вони створюва-

ли мегарегулятори в 1990-х і навіть у 2001—2003 роках.

Основні напрямки розвитку фінансових ринків, що обумовлюють створення мегарегулятора

За останні три-чотири десятиліття у розвитку фінансових ринків спостерігалися загальні ключові тенденції. Розглянемо їх докладніше.

Глобалізація

Глобалізація фінансової сфери помітно посилилася у 60-ті роки, в міру того як зростали обсяги торгівлі, туризму, міграції і конвертованість поточного платіжного балансу, що зробили систему контролю за балансом руху капіталів менш ефективною. Сьогодні останні бар'єри на шляху руху капіталу зруйновано. Значно зросли кількості і обсяги міжнародних операцій. Головні міжнародні гравці на фінансових ринках перетворилися в транснаціональні компанії і пропонують свої послуги в усьому світі. Спочатку уряди в країнах, що розвиваються, а згодом і великі корпорації скористалися новими можливостями запозичень за кордоном і доступом до ринків капіталу для зниження вартості свого фінансування.

Дерегулювання і функціональна інтеграція

У результаті доцентрових процесів, численних злиттів і поглинань стали виникати фінансові конгломерати, що поєднують традиційний банківський сектор з діяльністю на ринку цінних паперів, страхуванням і численними супутніми послугами в складі як єдиної бізнес-одиниці, так і афілійованої групи. Виникли крос-продажі, пакетовані фінансові продукти і т.п.

Однак фінансова інтеграція дає не лише позитивний ефект, вона породжує і нові ризики. Основними є наступні: міграція специфічних ризиків і ризику банкрутства усередині конгломерату; трансферактивів в середині конгломерату (роздування капіталу); непрозора корпоративна структура конгломерату; конфлікт інтересів бізнес-одиниць конгломерату стосовно сторонніх організацій — зовнішній конфлікт інтересів; конфлікт інтересів бізнес-одиниць конгломерату між собою — внутрішній конфлікт інтересів; нав'язування клієнтам послуг, пропонованих різними бізнес-одиницями конгломерату; демпінг по окремих продуктах при пакетованому продажу; внутрішній трансфер конфіденційної інформації про клієнтів.

Ці ризики мають потребу в адекватній реакції з боку органів регулювання. Основна проблема тут у тому, що неможливо на традиційному

функціональному рівні визначити регулятора, відповідального за нормування цих ризиків — усі вони мають більш високий міждисциплінарний характер.

Таким чином, дискусія про регулювання фінансових конгломератів також стала приводом для обговорення ідеології мегарегулювання. Якщо при традиційному функціональному регулюванні орган банківського нагляду наглядає за банківськими процесами, орган страхового нагляду — відповідно за страховими процесами і т. д., то при інституціональному, як вважають, більш прогресивному підході, нагляд здійснюється єдиним регулятором за конгломератом у цілому.

Поява фінансових конгломератів поставила перед регуляційною системою ряд неординарних питань. Чи повинна корпоративна структура конгломератів бути предметом нормування і регулювання? Чи мають конгломерати вибудовувати бізнес-процеси виходячи з цілей нагляду і контролю за ними з боку регулятора? Як варто встановлювати нормативи достатності власних засобів для фінансового конгломерату по окремих процесах чи для конгломерату в цілому? Чи має сумарний норматив враховувати ефекти кореляції і диверсифікованості усередині конгломерату? Якщо має, то як? Як повинна вибудовуватися система ризик-менеджменту по бізнес-процесах чи по однотипних ризиках? Яким повинен бути режим нагляду за фінансовими конгломератами — інституціональним (нагляд здійснюється одним регулятором над конгломератом як комплексним бізнесом) чи, навпаки, функціональним (нагляд здійснюється за окремими бізнес-процесами конгломерату по приналежності до галузевих регуляторів)?

Деконструкція і виникнення нових конкурентів банківської діяльності

Англійський термін "Deconstruction" описує поділ банківського ланцюжка створення доданої вартості на часткові сегменти: виробництво, збут та надання продуктів і послуг. Цей розвиток сприяє появі нових форм спеціалізації: на ринок приходять все більше фінансових інститутів, що з ланцюжка всього процесу вибирають більш привабливу для них частину і вступають у конкуренцію з традиційними банками, що пропонують це як єдине ціле.

У цих умовах сучасні технології електронної комерції відіграють особливу роль. Вони приводять до нового порядку ланцюжка створення доданої вартості і дають можливість усе більш прибуткової "деконструкції", ґрунтовно змінюючи тим самим колишні правила гри в банківській галузі.

Фінансові інновації

Пропоновані на фінансовому ринку продукти і послуги стали дуже складними, з'явилися численні похідні інструменти. Головним імпульсом для інновацій став різкий стрибок у розвитку інформаційних технологій, зниження вартості обчислювальних засобів і засобів зв'язку. Одночасно проявилися процеси секьютиризації і виходу на ринок різних похідних фінансових інструментів, що мають у складі базових активів не тільки цінні папери і валюти, а також товари й індекси, вербальні дані й ін.

Фінансові інновації викликали необхідність почати значимі регуляційні зусилля по нормуванню внутрішнього контролю, ризик-менеджменту, по введенню більш жорстких норм достатності власного капіталу, розкриттю інформації й т. ін. Ефективною в інноваційних умовах виявилася діяльність само регульованих організацій. У процесі дискусії про те, яким повинне бути регулювання похідних фінансових інструментів — по типу базового активу, тобто функціональним, чи по продуктовому ряду в цілому, тобто інституціональним, також виникали пропозиції про введення мегарегулювання.

Ускладнення характеру ризиків

Поява і масове впровадження кредитних продуктів, фондів продуктів, емісії боргових цінних паперів спонукають монетарні влади багатьох країн до контролю загального обсягу як внутрішніх, так і зовнішніх запозичень. Це робиться з метою оцінки загального рівня кредитів, для того щоб в умовах ринкового спаду не виникало системних проблем.

Регуляційний арбітраж

Сучасні фінансові продукти і послуги носять дуже складний комплексний характер. Найчастіше аналогічні по своїх споживчих властивостях продукти інвестор може одержати на різних секторах фінансового ринку. Характерний приклад — пенсійні продукти, їх можна придбати як банківські, страхові, фондів чи як спеціалізовані продукти. Незалежно від того, де такий продукт здобувається, повинні бути забезпечені єдині стандарти розкриття інформації про продукт і супутні ризики, звітності, інформування і захист інвесторів.

Крім того, повинен бути усунутий і податковий арбітраж, тобто аналогічні продукти повинні мати аналогічне податкове оточення. У ряді країн учасники фінансових ринків ефективно використовували регуляційний арбітраж, переводячи бізнес в інші сегменти ринку.

Перехід до продуктового регулювання

Виходячи з чільної ролі в регулюванні принципу захисту інвесторів, деякі експерти вважають, що об'єктом регулювання повинні бути не бізнес-процеси, а пропоновані кінцевому споживачу продукти і послуги. Таким чином, продукти з аналогічними споживчими якостями повинні знаходитися під єдиним наглядом.

Клієнтоорієнтоване регулювання

У даному випадку регулювання також орієнтоване не на бізнес-процеси, а на кінцевих споживачів фінансових продуктів і послуг — приватних інвесторів, інституціональних інвесторів та ін.

Ринкові виклики останнього часу привели до необхідності перегляду концептуальних підходів до регулювання. Ці виклики були сприйняті неоднозначно, і в залежності від національних особливостей були знайдені індивідуальні відповіді.

Таким чином, як показує аналіз тенденцій регулювання фінансового ринку, за останні два десятиліття принципи і технології регулювання перетерпіли істотні зміни і вийшли на новий, більш високий етап свого розвитку. Спонукаючими мотивами для цих перетворень стали загальноринкові тенденції — глобалізація, функціональна інтеграція і фінансові інновації. Саме вони спонукають регуляторів діяти на загальній консолідованій основі. У ряді випадків це впливає в організаціїне об'єднання регуляторів і створення нової організаційної одиниці — мегарегулятора; найчастіше, регулятори поєднуються на іншій основі, зокрема, шляхом виділення лідируючого регулятора, створення надрегуляційних робітників координуючих органів або просто за рахунок розробки процедур інформаційної взаємодії і координації власних дій. У загальному випадку такого роду процеси і можуть називатися мегарегулюванням.

Як показує аналіз світової практики регулювання фінансових ринків, всі з перерахованих підходів можуть бути використані і використовуються. Але для того, щоб прийняти принципове рішення про необхідність мегарегулятора, потрібно насамперед визначити мету такого регулювання.

Основні цілі і задачі регулювання сегментів фінансових ринків

Цілі і задачі регулювання ринку цінних паперів

В основному документі Міжнародної організації комісії з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions IOSCO) — "цілі і принципи регулювання

цінних паперів" — визначені три цілі регулювання: захист інвесторів (проти маніпуляційної, шахрайської та інсайдерської практики, що вводить в оману); справедливність, ефективність і прозорість ринків (рівність учасників на ринку, рівний і широкий доступ до інформації, попередження нечесної торгової практики); скорочення системного ризику (ефективне керування ризиками в індустрії цінних паперів).

Цілі, задачі й принципи регулювання та нагляду ринку цінних паперів спрямовані насамперед на те, щоб не допустити підриву довіри до фінансових інструментів. Загроза при цьому пов'язана з підривом стійкості грошової системи, а потім усіх фінансових ринків. Саме проти цієї загрози і повинен бути спрямований нагляд та регулювання.

Цілі і задачі страхового нагляду

Незважаючи на значний надлишок загальних формулювань, принципи страхового регулювання від МАСН є цілком конкретними і дуже схожими на цілі регулювання на ринку цінних паперів.

Найважливішими цілями страхового нагляду є:

Захист інтересів інвесторів. Безпечно, комфортно інвестування, коли всі неринкові ризики зведені до мінімуму, де немає місця інсайдерам, маніпуляторам, шахраям — це мета, до якої повинні прагнути наглядові органи. Саме з позиції захищеності інвесторів від усіх можливих неринкових ризиків оцінюється ефективність їхньої діяльності.

Створення і підтримка справедливих, ефективних і прозорих ринкових відносин. Ця задача багато в чому близька задачі захисту інвесторів. Але в цьому випадку мова в більшості випадків йде про розробку нормативів, стандартів і правил діяльності на фінансовому ринку, створення системи нормування і контролю достатності власного капіталу, постановці ризик-менеджменту.

Зниження систематичних ризиків, наслідком яких може стати порушення цілісності ринку. Попередження і локалізація систематичних ризиків — дуже складна, багатопланова задача, від якої прямо залежить стабільність фінансової системи.

Як і у випадку з регулюванням на ринку цінних паперів, кінцевою метою страхового нагляду, на наш погляд, є забезпечення стійкості грошової системи і фінансових ринків у цілому. А ключові принципи регулювання з "Головних страхових принципів" практично слово в слово дублюють "Цілі і принципи регулювання цінних паперів".

Мета банківського нагляду і регулювання

Як підкреслюється в "Базових принципах ефективного нагляду за банківською діяльністю" Базельського комітету з банківського регулювання, "основною метою нагляду є мінімізація ризику фінансових втрат вкладників і інших кредиторів, а також підтримка надійності фінансової системи".

Необхідність державного регулювання в банківській сфері викликана насамперед потребою забезпечення стабільності законодавчо встановленого платіжного засобу. Це обумовлено специфічністю грошової системи з частковим резервуванням. Тільки державний нагляд і регулювання (доповнені специфічними інструментами) у рамках подібної організації грошової системи являються спроможними щонайкраще захистити інтереси кредиторів і вкладників банків, підтримати надійність банківської системи і тим самим сприяти довірі до національної валюти і її стабільності [8, с. 6].

Причина цього, мабуть, криється в особливостях організації сучасної грошово-кредитної системи суспільства. У її основі — грошова система з частковим банківським резервуванням у центральному банку і єдиному платіжному засобі у формі законодавчо встановленої грошової одиниці. У цих умовах, по-перше, кожен комерційний банк уже не відповідає цілком за своїми зобов'язаннями власними резервами (це в принципі неможливо для банку з частковим резервуванням), але, оскільки резерви комерційного банку існують у формі зобов'язань центрального банку, банкрутство банку, природно, кидає тінь на здатність центрального банку відповідати за своїми зобов'язаннями.

По-друге, оскільки зобов'язання будь-якого комерційного банку не персоніфіковані (немає грошей комерційного банку А чи Б), а виражені в законодавчо встановленій грошовій одиниці, то невиконання зобов'язань перед своїми кредиторами і вкладниками будь-яким банком, природно, впливає на довіру до грошової одиниці.

По-третє, оскільки всі кредитні організації, а також центральний банк, об'єднані в єдину платіжну систему, в основі якої єдиний платіжний засіб і тісний взаємозв'язок активів і пасивів кредитних організацій між собою і з центральним банком, то (в умовах, коли економічний суб'єкт не знає точно, наскільки суттєве таке переплетення) банкрутство одного банку у визначених випадках може нести загрозу для платіжної системи в цілому.

По-четверте, для того щоб кредитні організації могли повноцінно виконувати функцію інституту трансформації заощаджень в інвестиції необхідно, щоб пропоновані ними послуги по залученню депозитів і розміщен-

ню кредитів користувалися попитом. Для цього насамперед необхідно, щоб грошова одиниця, що лежить в основі банківських послуг, була стабільна.

Далі необхідно прояснити, чому такий нагляд і регулювання повинні бути обов'язково державними. Адже якщо справа тільки в асиметрії інформації (тобто в тому, що кредитори і вкладники банків не мають достатньої інформації для формування висновку про стійкість банку), то, здавалося б, досить забезпечити необхідне розкриття інформації про фінансову стійкість кредитної організації, а також її підтвердження незалежною організацією, наприклад аудиторською.

Справа тут у двох обставинах: по-перше, природа проведених банком операцій така, що аудит, який здійснюється у загальноприйнятих рамках, не в змозі ліквідувати цю асиметрію, для цього аудитора необхідно наділяти спеціальними повноваженнями, що і мають наглядові органи; по-друге, очевидно, що для повноцінної реалізації поставлених цілей орган банківського нагляду повинен мати у своєму розпорядженні державні функції примусу, інакше запобігти тим негативним наслідкам для клієнтів банків, про які мова йшла вище, буде неможливо.

Таким чином, виходячи з загальних цілей регулювання, мегарегулятор на фінансових ринках необхідний. І найкраще його функції може виконати центральний банк.

Центральний банк як мегарегулятор на фінансових ринках

Доцільно, на мій погляд, сконцентруватися на двох ключових моментах:

1. Чому доцільно центральному банку виконувати також функції нагляду і регулювання?

2. Чи відповідає центральний банк вимогам регулятора на фінансових ринках?

Я вважаю, що при діючій інституціональній організації грошової системи саме центральний банк найкраще здатний виконувати цю функцію, саме центральному банку (у тому числі і по Конституції України) запропоноване забезпечення стабільності грошової одиниці. Тільки в тому випадку, коли до вищеописаних інструментів банківського нагляду і регулювання (включаючи систему страхування внесків в корпоративного ліквідатора) будуть додані інструменти центрального банку, можна сподіватися, що банківський нагляд буде досягати своїх цілей.

Серед цих інструментів найважливішими є рефінансування банків, використуване центральним банком при виконанні їм функції кредитора останньої інстанції, і інструменти грошово-кредитної політики, спрямовані на

забезпечення виконання банківською системою функції трансформації заощаджень в інвестиції.

Враховуючи те, що саме центральним банкам приходить брати на себе основну роль у боротьбі з кризовими явищами в банківській системі, найбільш істотні пропозиції по удосконаленню системи і технології банківського нагляду надходять від центральних банків. Так, з огляду на що негативні кризові прояви в платіжній системі важливо погасити якомога раніше, саме центральні банки зацікавлені в системах ранньої діагностики проблем у кредитних організаціях [4, с. 78].

Крім того, оскільки потенційно кредитні організації можуть розраховувати на підтримку центрального банку в кризових ситуаціях, взаємодія між ними й органом нагляду в складі центрального банку можуть бути більш відкритими. А це може істотно підвищити ефективність наглядових заходів. Не випадково в США, де нагляд за банками здійснюється декількома відомствами, саме нагляд з боку ФРС є найбільш ефективним [5, с. 95]. Так, Р.-А. Міллер і А.-Д. Ван-Хуз указують на те, що 7,1% національних банків, переважно яких займалося керування контролера грошового обігу, збанкрутували в 1987—1990 роках; у цей же період банкрутами стали 4,2% банків штатів, регульованих ФРС; у 1990 році збанкрутували 2,3% національних банків, серед яких був лише 1% банків, регульованих ФРС [6, с. 139].

Саме тому колишній багаторічний голова Федеральної резервної системи США А. Грінспен був послідовним прихильником здійснення ФРС наглядових функцій: "Є переконливі причини, чому Центральний банк Сполучених Штатів і Федеральна резервна система повинні продовжувати виконувати функції банківського нагляду. Виконання функцій нагляду Федеральною резервною системою, наприклад, виграє від її обов'язків по підтриманню макроекономічної стабільності й усвідомлення того, що безпека і надійність банків повинна оцінюватися з урахуванням стабільності і росту економіки. Рада директорів переконана, що це поєднання функцій дає більше і для нагляду, і для грошової політики, ніж це вийшло б при наявності наглядового органу, відстороненого від макроекономічних зобов'язань, чи органу макроекономічної політики, що не має практичного розуміння банківських операцій" [3, с. 302].

У згаданих вище "Цілях і принципах регулювання в області цінних паперів" є ряд принципів, що відносяться до регулятора. Крім загальних принципів, виконання яких можна забезпечити при будь-якій організаційній структурі регулятора (принципи № 1, 4, 5, 11, 12), є ряд принципів, в яких статус і повноваження

мають значення. Насамперед це відноситься до принципу № 2: "Регулятор повинен бути операційно незалежним, але разом з тим, він повинен мати підзвітність у виконанні своїх обов'язків і повноважень". Очевидно, що центральний банк найкраще відповідає цій вимозі.

Принцип № 3 припускає, що "регулятор повинен мати адекватні повноваження, належні ресурси і здатність виконувати свої функції та здійснювати свої повноваження". І в плані реалізації цього принципу центральний банк має кращі умови. Для виконання наглядових функцій центральний банк має у своєму розпорядженні необхідні ресурси і завжди в змозі нести витрати, не обтяжуючи бюджет.

Відповідно до принципу № 30 "системи для клірингу і розрахунків по угодах з цінними паперами повинні бути об'єктом регулятивного нагляду. Ці системи повинні бути організовані таким чином, щоб забезпечити справедливість, чесність, ефективність і результативність угод, а також скорочення системного ризику". Як правило, саме центральні банки здійснюють моніторинг платіжних систем, особливо тих, по яких можуть виникнути значні системні ризики, у тому числі за системами розрахунків на фінансових ринках.

Не менш важливим фактором при виборі на користь центрального банку в якості мегарегулятора є те, що він найкраще забезпечений інструментами, необхідними для боротьби з кризовими явищами системного характеру [7, с. 263]. Якщо ж говорити про необхідність подолання негативних явищ на фінансових ринках, то і тут можливості центрального банку ширші. Хоча поруч з інструментами (наприклад, правом на тимчасове закриття ринків, встановленням лімітів на зміну цін протягом торгового дня й ін.) може розташовуватися будь-який регулятор, але з іншого боку, найкраще це робитиме центральний банк. Так, наприклад, у кризовій ситуації можуть знадобитися інтервенції на відкритому ринку проти атак по відношенню до окремих сегментів. У випадку масової спекулятивної міграції капіталу в умовах кризи часто бувають необхідні обмеження на капітальні операції для своєчасної діагностики негативних тенденцій необхідна система моніторингу й оцінки фінансового ринку. Усі ці задачі (з огляду на розташовувані інструменти і позицію на ринках) найкраще здатний вирішити центральний банк.

ВИСНОВКИ

На завершення важливо зазначити, що світовий досвід доводить: жодна організаційно-правова форма нагляду не може існувати без спільних дій з центральними банками — без них ніякого нагляду не здійс-

нюється, все одно центральні банки змушені підключатися.

Таким чином, підводячи підсумок вищесказаному, можна відзначити, що Національний банк України найкраще може виконувати функції мегарегулятора. Однак до вітчизняного апарату банківського регулювання й нагляду доцільно включити фахівців, здатних надавати якісний і повний аналіз як "великих" клієнтів комерційних банків, так і їх прямих та опосередкованих власників, які можуть здійснювати вплив та контроль за діяльністю банківських установ.

Література:

1. Аксаков А. Вызов времени — создание новой модели взаимодействия регулятора и кредитных организаций // Аналитический банковский журнал. — 2007. — №02 (141). — С. 44—48.
2. Банковская система и рынки кредита: Банки в рыночной экономике / Проф. д-р Вернер Заутер, проф. д-р Валентин Уоскин, Татьяна С. Шваб, Клаус Байнке; [Пер. с нем. А.В. Корнильев]. — Frankfurt am Main.: BANKAKADEMIE-VERLAG GmbH, 2005. — 176 с.
3. Вешкин Ю.Г., Авагян Г.А. Банковские системы зарубежных стран: Курс лекций. — М.: Экономист, 2004. — 400 с.
4. Вовчак О.Д., Скаска О.І., Спасів А.М., Банківський нагляд: Навч. посіб. — Львів: Новий Світ — 2000, 2005. — 472 с.
5. Лаптев С.М., Денисенко М.П., Кабанов В.Г., Любунь О.С. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід): Навч. посіб. — К.: ВД "Професіонал", 2004. — 320 с.
6. Лерінг Х.-У. Універсальний банк — банк майбутнього. Фінансова стратегія на межі століття / Пер. з нім. — М.: Міжнародні відносини, 1999. — 256 с.
7. Масленников В.В. Зарубежные банковские системы: Научное издание. — Москва: ТД "Элит-2000", 2001. — 392 с.
8. Міщенко В., Крилова В., Швець Є. Еволюція банківського нагляду: європейський досвід // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 6. — С. 5—11.
9. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. — К.: Знання, 2004. — 406 с. — (Вища освіта XXI століття).
10. Панчишина С.М. Федеральна резервна система США. — Л.: "Атлас", 1999. — 91 с.
11. Поляков В.П., Московкина Л.А. Структура и функции центральных банков. Зарубежный опыт: Учеб. пособ. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 192 с.
12. Сарахман О.М., Раєвський К.Є., Скаска О.І. Банківський нагляд: Навч. посіб. — Львів: ЛБІ НБУ, 2005. — 286 с.